

ABORDĂRI MODERNE PRIVIND EȘECUL PIETEI ȘI EXTERNALITĂȚILE

Conf. univ. dr. Mariana Vuță - Academia de Studii Economice București, e-mail: mariavuta@yahoo.fr

Asist. univ. drd. Rodica Gherghina - Academia de Studii Economice București, e-mail: rodicagherghina@yahoo.com

Rezumat:

This article wishes to present the theories which have as a starting point the market failure, because it is considered that this has started the outsourcing phenomenon. Taking into account Pigou who has highlighted the concept of an external de-economization, other economists have tried to remedy this weakness of the market through an internal abortion of the outsourcing process. This concept is in fact payment, which represents in fact the costs of the losses, the price of the product being equal with the marginal social cost of the goods. Establishing a tax is in fact equivalent to with taking into account the de-economization into the costs of the producer (pigouvien tax, illustrated by the examples in the article). Also the authors have presented other ways through which the state may intervene in order to correct the negative effects appeared after the process of outsourcing.

Economistul Adam Smith în lucrarea “La Rischesse des Nations” (1776) remarcă că întreprinderea și indivizii activi pe piață se comportă ca și cum ar fi ghidați de o “mână invizibilă” ce favorizează “împrăștierea” rezultatelor favorabile asupra tuturor. Metafora “mână invizibilă” presupune ideea că pe piață, urmărirea interesului particular contribuie la bunăstarea tuturor.

Din acest punct de vedere, piața constituie o organizație a activității economice ce conduce la situații eficiente. Termenul de “eșec” al pieței este utilizat pentru a desemna o situație în care piața, singură, nu poate alocă resursele eficient. Pe o asemenea piață, “mâna invizibilă” nu funcționează din diverse motive.

Economia bunăstării dezvoltată de către școala neoclasică este o formă a intervenționismului de tip liberal (școala suedeză prin K. Wickseel) ce teoretizează eșecul pieței pornind de la teoria echilibrului parțial și a echilibrului general, inspirată direct de la teoria keynesistă.

Astfel se explică că, prin creșterea continuă a presiunii fiscale dar și a cheltuielilor publice prin intermediul sistemului prețurilor și al economiei de piață nu se pot realiza eficiente anumite probleme (drepturile de proprietate, libertatea individuală etc.).

Intervenția publică este bazată pe teoria bunăstării (a echilibrului general inițiată de L. Walras (1874) și continuată apoi de A. Debreu, A. Wolfelsperger (1995), etc.), iar “eșecul pieței” poate fi întâlnit sub următoarele forme (tabelul 1):

Tabelul 1: **Principalele “eșecuri” ale pieței**

Probleme	Caracteristici	Exemple	Tip de intervenție
Bunuri colective	Non-rivalitate Non-exclusivitate	străzi, cheltuieli, etc.	producția publică
Externalități	prețul nu reflectă costurile și beneficiile, consecințele agenților economici și ale indivizilor ce-i afectează pe alții nu sunt luate în calcul.	poluare, etc.	Taxe și subvenții pentru a egala costul social cu beneficiul social.

Asimetria informațională	Cei ce participă la schimb au informații diferite asupra prețului, cantității și calității.	sănătate, piața mașinilor de ocazie, piața asigurărilor	Reglarea calității, neutralizarea riscurilor
Monopolul natural	Randament ridicat	apă, transport feroviar, aerian, etc.	Naționalizare, monopol public

Sursa: Politiques publiques, Francois Facchini, cours de License de Sciences Economiques, 2005.

Conform teoriei bunurilor colective, numai non-exclusivitatea este la originea unui eșec al pieței, deoarece în acest caz statul eșuează în producerea bunurilor colective. O firmă ce produce un bun colectiv va înregistra pierderi pentru că nu poate exclude consumatorii care nu plătesc, aceștia fiind incitați să adopte comportamentul pasagerului clandestin.

Acest raționament poate fi folosit și pentru a explica șomajul, adică un eșec al coordonării pe piață¹. Se consideră că într-o economie cu un sector privat dezvoltat apar și fenomene legate de preț dar și de șomaj, statul intervine pentru a le corecta prin furnizarea bunurilor publice în vederea creșterii bunăstării sociale.

Externalitatea este definită ca fiind acel efect, pozitiv și negativ, apărut ca urmare a interdependenței între agenți economici distincți, efect ce nu este sancționat direct prin mecanisme de piață și prin preț (sunt servicii neremunerate și pagube necompensate).

Publicând în 1920 opera sa de căpătâi, „Economics of Welfare”, Pigou² face un pas deciziv în punerea în lumină a noțiunii de „dezeconomie externă”, (fără a folosi acest termen, elaborat ulterior) care redă costurile sau dezavantajele pe care activitatea unui agent economic o impune altuia, în absența totală a unei compensări financiare, a unui schimb comercial. Astfel, poluarea atmosferei prin activități industriale, transporturi sau producția de energie antrenează o cascadă de consecințe negative asupra sănătății, materialelor, vegetației.

Pigou scoate în evidență această divergență între costul privat și costul social al unei activități; doar costurile private sunt reflectate pe piață, dându-se din acel moment o imagine trunchiată a bunăstării sociale.

În scopul de a remedia aceste „slăbiciuni ale pieței” (market failures), Pigou preconizează intervenția statului sub forma taxelor asupra dezechaniilor externe. În cel mai bun caz, taxele ar trebui să fie egale cu o sumă care să reflecte valoarea monetară a costului extern, respectiv costul privat și costul social. Datorită acestei proceduri, efectul extern evaluat în expresie bănească și contabilizat, face parte integrantă din calculul economic.

Această integrare în sfera economică a fenomenelor externe la origine, pentru că nu sunt bănești, este în mod frecvent numită „integrarea efectelor externe”. Acest demers (numit „taxa pigouviană”), departe de a incrimina rolul regulator al pieței, se bazează, din contră, pe corectarea slăbiciunilor pieței cu ajutorul intervenției statului: piața trebuie să prezideze asupra alocării costurilor și a condiției de a fi, în mod corect, „informată”.

Alți analiști văd, într-o definiție de proastă calitate, drepturile de proprietate asupra resurselor naturale (mediului înconjurător) cauza disfuncționalității pieței. Într-un articol celebru, Coase³ respinge total intervenția statului în favoarea soluțiilor liber negociate între părți (de exemplu, poluatorul și poluatul (poluării)).

F. Peroux (1961) notează că „Economics of Welfare” este un remarcabil efort de remanieri externe fără angoasa unei redresări profunde⁴, deoarece dorința de a reduce la relațiile comerciale

¹F. Portier, “Concurrence imparfaite et défauts de coordination”, Analyse macroeconomique, vol II, Paris, 2000;

² A. Pigou, The economics of Welfare, Londra, 1948;

³ R.H. Coase, The problem of social cost, Journal of Law and Economics, 1960.

⁴ F.Peroux, L'economie du XX siecle, Paris, Presse universitaires de France, 1961;

realitatea complexă și bogată a raporturilor umane nu este decât un demers înșelător și proclamă: «Economia fiecărui om și a tuturor oamenilor nu a fost cucerită de planurile economiei mercantile (materialiste). Lumea economică nu a fost niciodată și nici nu va fi probabil niciodată o rețea a schimburilor oneroase»⁵.

Unii critici mai radicali susțin că, acest calcul economic nu este apt să cuprindă fenomenele mediului înconjurător. W. Kapp, printre alții, susține că interpretarea acestor fenomene în termeni monetari, mai ales pe baza consimțământului la plată și a teoriei surplusului consumatorului este mult prea reduționistă⁶.

O altă definiție a conceptului de externalitate este cea a lui Meade (1973): *o economie (sau dezechonomie) externă este un fenomen ce produce un beneficiu apreciabil (sau induce un prejudiciu semnificativ) unei sau mai multor persoane care nu sunt părți ce consimt la procesul de decizie în urma căruia s-a produs direct sau indirect efectul*. Deoarece definiția nu precizează caracterul de interdependență între agenți, putem concluziona că ea se referă la așa – numitele externalități pecuniare (Scitovsky, 1954). Aceste externalități afectează bunăstarea altor agenți economici dar această influență se exercită prin preț.

De exemplu, o creștere a cererii de pantofi va duce la o creștere a prețului pielii, adică la o diminuare a bunăstării altor utilizatori ce folosesc această materie primă, de exemplu cumpărătorul altor produse din piele (poșete, genți, etc.). Observăm că această definiție înglobează situația unui «bun de club» și de monopol natural.

Un bun de club este prin definiție, un bun a cărui utilitate pentru consumator depinde de numărul utilizatorilor bunului, consumul său antrenează existența externalităților. În cazul monopol natural, apariția unor noi consumatori influențează externalitățile pecuniare în beneficiul cumpărătorilor tradiționali deoarece ea permite reducerea costului mediu de producție și deci a prețului.

Se știe însă că orice activitate economică are un cost, ansamblul de costuri impuse printr-o activitate unei colectivități reprezentând *costul social*. O parte a acestui cost este compensată prin plățile efectuate de agenții economici la începutul activității; de exemplu: costul materiilor prime sau cele cu factorul muncă, acestea reprezentând *costul privat* al agenților economici.

Totuși, pot exista costuri impuse altor agenți fără a exista o compensație pentru acestea: costuri ocazionate de poluarea datorată unei activități de producție industrială. O poluare a apei, de exemplu, va antrena o serie întreagă de costuri: pierderea caracterului estetic al cursului de apă, imposibilitatea practicării anumitor activități în timpul liber (scăldatul), utilizarea apei devine imposibilă sau prea scumpă (apa potabilă, apa destinată proceselor industriale), pierderile datorate morții peștilor etc. În acest caz, un astfel de cost nu se compensează pecuniar.

Pentru Pigou, avantajele sau dezavantajele «procurate» fără compensare pecuniară pot fi totuși evaluate monetar. În consecință, dacă acest cost (sau beneficiu) se include în suma costurilor (sau beneficiilor) care determină costul social se observă că este mai mare decât costul privat suportat de emitent (sau mai mic în cazul unei economii pozitive).

Pentru exemplificare, presupunem o activitate de producție industrială a unui bun oarecare, în absența reglementărilor antipoluare și existând o piață cu concurență perfectă pentru acest bun, prețul și cantitatea produse la echilibru vor fi, P și respectiv Q (figura 1.). Dacă presupunem că aceste costuri necompensate sunt influențate de producția altor agenți de poluare sau de către o altă externalitate, se poate spune că prețul de piață (P) nu reflectă totalitatea costurilor angajate în producție.

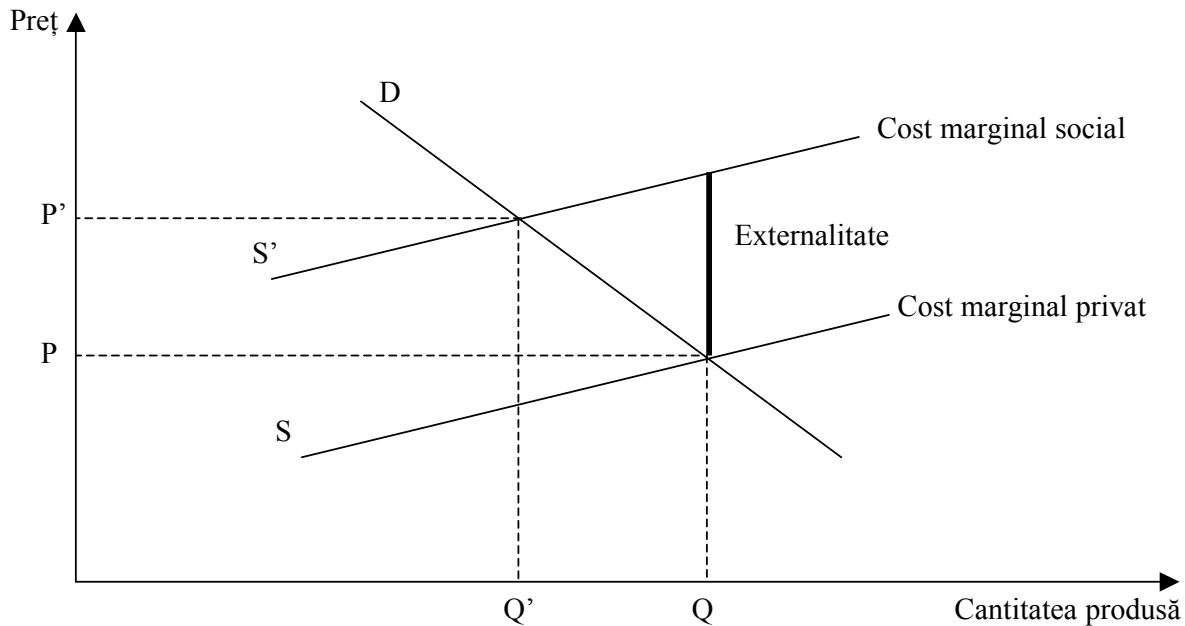
Costul privat de producție trebuie să fie realmente argumentat de elementele costului social înainte de a se ține cont de el, ceea ce se traduce în grafic printr-o glisare a curbei din S în S' , adică prin trecerea de la costul marginal privat la costul marginal social. Luarea în considerare a acestor

---

⁵ F. Peroux, op. Cit.;

⁶ K.W. Knapp, Environmental disruption and social cost, Paris, 1972.

costuri (ceea ce corespunde internalizării unei externalități) provoacă determinarea unui preț P' , mai ridicat pentru acest bun, și a unei noi cantități produse, mai mici.

Figura 1. Externalitatea – diferența dintre costul social și cel privat

Sursa: adaptare după S. Faucheux , J.F.Nöel, *Économie des ressources naturelles et de l'environnement*, Ed. Colin, Paris, 1996

unde: P, Q = prețul de echilibru, respectiv cantitatea produsă la echilibru atunci când cererea este egală cu costul

marginal privat;

P', Q' = prețul de echilibru, respectiv cantitatea produsă la echilibru atunci când cererea este egală cu costul

marginal social;

D = curba cererii;

S, S' = curbele ofertei.

Modalitatea de internalizare propusă de Pigou este de a acoperi (compensa) diferența cost social – cost privat prin plata unei taxe sau a unei redevențe de către cel ce produce «paguba», taxă a cărei sumă este în mod evident egală cu diferența dintre costul social și costul privat.

Internalizarea externalității, fenomen exterior pieței, se traduce prin plata, ce exprimă într-un anumit fel prețul pagubei, prețul bunului produs fiind egal cu costul marginal social al bunului. Astfel, instituirea unei taxe echivalează cu a ține cont de dezechilibrul dintre costurile emitentului (ea este luată de fapt sub forma taxei pe care o plătește emitentul).

Este clar că, în materie de economie a mediului înconjurător, efectele externe negative (dezechilibrul extern) sunt cele care permit apariția fenomenelor dăunătoare și poluante. Cu toate acestea, și efectele externe pozitive pot determina anumite situații, de exemplu în materie de piesaj: se poate considera că proprietarul unei grădini particulare îngrijite, vizibile de la stradă, furnizează un efect extern pozitiv tuturor trecătorilor.

Într-un mod mai general, anumite economii externe antrenează apariția pe piață a unei oferte de bunuri sau de resurse inferioare celor care există în absența externalității.

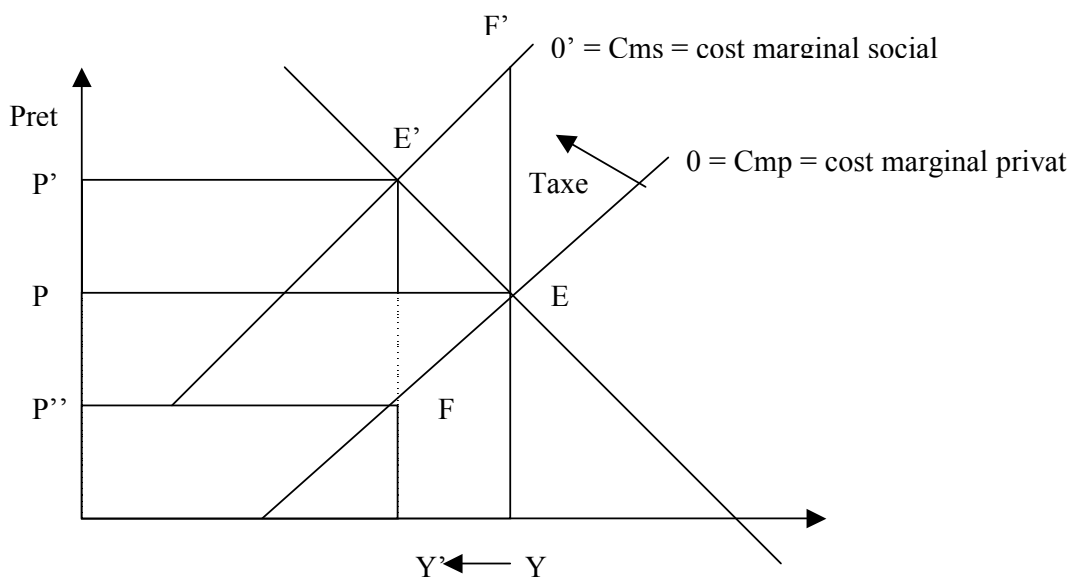
Pentru a face distincția între externalitățile private și externalitățile publice (Baumol și Oates, 1988) se are în vedere faptul că externalitățile publice caracterizează efectele externe non-rivale, adică acelea pentru care prejudiciul suportat sau beneficiul obținut de un agent nu diminuează prejudiciul suportat sau beneficiul obținut de un alt agent.

Analiza externalităților a început în 1932, prin Pigou. Conform acestuia, o externalitate sau un efect extern este influența activității unui agent economic asupra altora care nu suportă o compensare monetară; în opinia lui externalitățile pot fi pozitive sau negative.

Meade susținea că externalitățile sunt variații ale utilității unui agent economic generate de acțiunile altor agenți economici fără a da naștere la modificări ale compensațiilor monetare de piață.

De exemplu, într-o economie formată din indivizi ce-și urmăresc interesul și persoane ce nu pot impune firmelor poluatoare să-și modifice comportamentul.

În acest caz este necesar să existe o autoritate exterioară firmelor: statul, care va interveni pentru a corecta eșecul pieței. În logica cumpărătorului, semnalul luat în calcul de agent este prețul, deci asupra lui va trebui să intervină statul (figura 2):

Figura 2. Corecția eșecului pieței prin preț

Când externalitățile au efecte asupra terților și este nevoie de o utilizare suplimentară de resurse pentru a suporta costurile externe sau a evalua beneficiile, atunci este vorba de o alocare ineficientă de resurse. În acest caz, specialiștii recunosc faptul că piața nu a luat în calcul toate costurile și beneficiile aferente producției și consumului, și denumesc acest fenomen eșecul pieței.

Externalitățile apar și se manifestă atunci când costurile și beneficiile sociale diferă de cele private. Ele conduc la o stare de ineficiență economică, dacă costul marginal social al producției nu este egal cu prețul pieței.

Firmele decid nivelul de producție prin egalarea prețului de vânzare cu costul marginal privat, deci echilibrul pe piață se va manifesta în punctul E (corespunzător producției Y și prețului p).

Presupunem că statul impune firmelor o taxă “ t ” asupra producției pe care o integrează în costul social al activității și pentru care prețul care ajunge la consumator este relevant pentru costul colectivității ce utilizează bunul respectiv. Taxa va crește costul întreprinderii, având ca efect reducerea ofertei (reprezentată prin O') și deplasarea echilibrului (punctul E'), punctul în care prețul este p' și producția Y' .

Firmele decid ca nivelul producției să fie Y' pe baza costurilor private, dar cum cantitatea Y' este produsă și vândută la prețul p' , diferența $p'-p$ corespunde diferenței între costul privat și costul social care va fi egală cu taxa “ t ”, fenomen cunoscut ca *efectul de internalizare a externalității*.

În consecință, producția a scăzut poluarea (care este mai mult sau mai puțin proporțională) iar cererea va influența creșterea prețului. Consumatorii plătesc p' în loc de p , deci creșterea va fi $p'-p$, restul taxei $p-p'$ (deoarece $(p'-p) + (p-p') = t$) va fi suportat de firmă. Dar această măsură va fi profitabilă pentru colectivitate? Din punct de vedere al teoriei microeconomice, aceasta sugerează măsurarea variației surplusului agenților ce sunt afectați de decizia de mai sus.

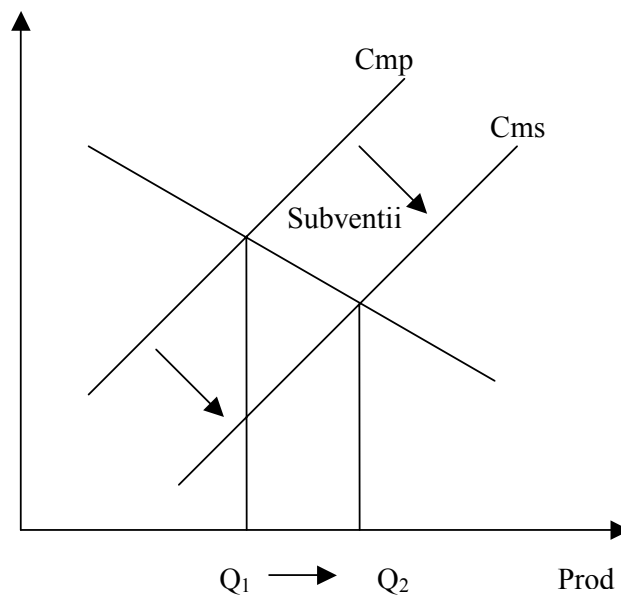
Dacă surplusul total crește, atunci măsura este benefică. În contextul teoriei de mai sus, producătorul suportă creșterea costului (creștere egală cu $p-p'$) dar produce mai puțin, rezultând o pierdere de surplus egală cu aria $pEFp'$. Când consumatorii plătesc mai mult pentru un produs suferă și ei o pierdere de surplus egală cu aria $pEE'p'$. Sunt însă și alte efecte de care trebuie să ținem seama. Pe de o parte statul ce instituie taxa t aplicată unei producții Y' va înregistra o creștere a încasărilor tY' , ce corespunde ariei $p'FE'p'$.

Pe de altă parte, colectivitatea beneficiază de economii cauzate de reducerile poluării. Costul poluării este măsurat ca diferență între O și O' , atunci când firma produce cantitatea Y , costul real va fi YF dar firma nu va înregistra decât YE (diferența EF este costul pentru colectivitate în cazul unei producții egale cu Y).

Când producția scade de la Y la Y' , reducerea poluării a dus la “economia” unei sume egală cu aria $EFE'F'$. Din suma pierderilor și a câștigurilor, se va obține un câștig global egal cu aria $EE'F'$, caz în care taxarea are efect pozitiv.

Într-un alt exemplu, atunci când statul dorește să internalizeze efectele externe pozitive pornim de la un alt caz, respectiv cel al unui parc de distracții care atrage turiști, fapt de care beneficiază comercianții din zonă. Dacă nu există intervenție publică, parcul un va ține seama decât de costul marginal privat.

În realitate, activitatea va degaja un avantaj social, în acest caz, costul social este mai mic decât cel privat. Deci, fără intervenția statului, producția va fi mai mică decât optimul, respectiv puterea publică va trebui să subvenționeze firma astfel încât obține o creștere a încasărilor pentru a egaliza încasarea marginală privată cu avantajul marginal social (figura 3).

Figura 3. Subvenționarea firmei pentru egalizarea încasării marginale private cu avantajul marginal social

Reluând cele prezentate, apreciem că puterea publică poate interveni în mai multe moduri, mai ales că după Barde (1991) eșecul pieței indus de externalitate constituie o cauză importantă de deteriorare a resurselor. Enumerăm în continuare principalele tipuri de intervenții:

➤ metoda autoritară prin care statul impune un anumit prag maxim (de exemplu: al zgomotului cauzat de o firmă ce provoacă poluare fonică) ce nu poate fi depășit. Astfel, problema externalităților este rezolvată. În fapt însă, o asemenea reglementare pune probleme firmei în cauză deoarece pentru a funcționa va fi obligată să depășească nivelul sonor ceea ce poate duce la abandonarea acestei activități (mai ales că soluția autoritară nu permite să se atingă optimul).

➤ taxe și subvenții pigouviene: Statul poate interveni la modul în care cere ca în calculul rațional al agenților economici să fie cuprinsă și externalitatea. Pigou (1920) preconiza reintroducerea unei taxe în sistemul prețului, respectiv al costului marginal social asociat poluării, adică “taxa pigouviană” utilizată în prezent, scopul fiind internalizarea costurilor externe. Taxa pigouviană este egală cu costul marginal social al externalității care, cumulat cu costul marginal privat, duce la obținerea costului social marginal.

➤ alte soluții: negocieri între cel ce produce efectul extern și cel care este atins de acesta, nepresupunând intervenția statului dar, trebuie stabilite drepturile de proprietate (conform teoriei lui Dales 1968). Ținând seama de cele enunțate anterior, pornind de la ideea că părțile implicate pot negocia soluțiile de internalizare a externalităților și de alocare optimă, Coase (1960) evidențiază următoarele:

- sub rezerva că, costurile de tranzacție sunt nule, agenții pot lua decizii cu privire la o alocare paretiană a resurselor dar cu condiția ca drepturile de proprietate să fie bine definite (fie prin lege, acord comun între părți etc.) iar sursa externalității să fie clar identificată (este posibilă prevenirea prejudiciului, a pagubei);

- efectele externe negative conduc la o producție mare în raport cu optimul în timp ce efectele externe pozitive duc la o producție foarte slabă (redușă). Pentru a ajunge la o situație optimă, statul va internaliza efectele externe prin utilizarea taxelor și subvențiilor pigouviene, dar mai are la dispoziția sa și alte instrumente.

BIBLIOGRAFIE:

- Bénard, J. *Economie Publique*, Economica, Paris, 1985
- Coase, R. *Le problème du coût social*, Revue Française d'économie, vol. VII, nr. 4
- Facchini, F. *Politiques publiques*, cours, Université de Paris, 2005-2006
- Léveque, F. *La réglementation des externalités*, Centre d'économie industrielle, Paris, 2000
- Moșteanu, T., colab. *Economia sectorului public*, Ed. Universitară, București, 2005
- Pigou, A.C. *The Economics of Welfare*, London, ed. 4, 1932
- Vuță, M. *Politici și strategii de protecția mediului*, Ed. ASE, București, 2003